عوامل مؤثر در بروز خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری؛ مطالعه موردی: کلان‌شهر اهواز

نازنین یاراحمدی*، محمدعلی خلیجی، محمدرضا رضایی*****

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۲/۰۸
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۲۶

چکیده
شهر به‌عنوان نماد کالبدی اوضاع فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در هر دوره، معیاری است جهت ارزیابی تحولات جامعه در آن دوران و محیط‌های شهری حیطه‌ای است کالبدی به‌عنوان صحنه کنش متقابل که دارای مرزهای معینی است و امکان تمرکز کنش‌های اجتماعی متعامل را به هر شیوه‌ای میسر می‌سازد. تقویت و گسترش محیط‌های شهری مناسب، فعال و پویا و سرزنده به‌عنوان یکی از اهداف راهبردی ارتقای کیفیت محیط‌های شهری همواره در صدر کار طراحان و برنامه‌ریزان شهری قرار دارد. به‌خصوص امروز که کیفیت سرزندگی عرصه‌های عمومی تنزل یافته است و بروز خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری کم‌رنگ شده است؛ شناسایی زمینه‌ها، عوامل و مؤلفه‌هایی که به‌صورت ناآگاهانه می‌توانند در بروز خلاقیت اجتماعی تأثیرگذار باشند دغدغه‌ای است که نظر و توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری را به خود معطوف داشته است. باتوجه‌به این موضوع، شناسایی عوامل ناآگاهانه موجود در محیط و میزان تأثیرگذاری آن‌ها در بروز خلاقیت‌های اجتماعی مسئله اصلی پژوهش حاضر است. به‌منظور نیل به این هدف، استفاده‌کنندگان از فضای شهری ساکنین سه محله منبع آب، نیوساید و عامری کلان‌شهر اهواز به‌عنوان جامعه آماری پژوهش انتخاب شدند و حجم نمونه نیز برابر ۳۸۰ نفر محاسبه گردید. پرسش‌نامه پژوهش به روش نمونه‌گیری تصادفی در بین اعضای جامعه آماری پژوهش توزیع شد. تجزیه‌وتحلیل اطلاعات نیز به کمک مدل‌های تحلیل عاملی و مدل‌سازی معادلات ساختاری در محیط نرم‌افزارهای SPSS و Amos انجام پذیرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد، ۱۳ عامل شناسایی‌شده قادرند بالغ بر۶۸/۵۴ درصد از واریانس متغیر وابسته بروز خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری را تبیین نمایند. همچنین عوامل سرمایه اجتماعی و انگیزش بروز استعداد و توانمندی‌ها، پاسخ‌دهندگی فضا و تجربه خلق مکان، فرهنگ، سنت و باورهای جامعه، اصالت، تنوع، منحصربه‌فرد بودن فضا و مبلمان رتبه اول تا چهارم را در بین عوامل مؤثر بر بروز خلاقیت در مکان‌های شهری به خود اختصاص داده‌اند.

کلمات کلیدی: خلاقیت، خلاقیت اجتماعی، مکان‌های شهری، اهواز.

*دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
Nazanin.yarahmadi@yahoo.com
** استادیار، گروه شهرسازی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
*** استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری با عنوان «تبیین معیارهای مؤثر خلاقیت اجتماعی در تغییرات کالبدی مکان‌های شهری (نمونه موردی: شهر اهواز)» است که در دانشگاه آزاد واحد اهواز به راهنمایی دکتر حسنعلی لقایی و مشاوره دکتر محمدرضا رضایی انجام شده است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

مقدمه

خلاقیت در احیاء و توسعه مجدد شهری بسیار مهم است. رویکرد خلاقیت در شهرها، تغییر از تولید کارخانه‌ای به تولید فکری یا خلاق و دوری از رویکرد دولت‌محوری به حکمروایی یا همکاری مابین دولت، شرکت‌ها و NGOها است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸). باتوجه‌به تغییرات بسیار عمیقی که در محیط شهری در حال وقوع است؛ خلاقیت مسئولین، صاحبان مشاغل و ساکنین شهر یک عامل حیاتی در حل بسیاری از مسائل شهر به شمار می‌روند. این رویکرد به چگونگی ورود خلاقانه شهروندان به عرصه‌های مختلف مواجه با مسائل مرتبط با شهر می‌پردازد (مختاری ملک‌آباد و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۶). اهمیت این موضوع به‌اندازه‌ای است که استعدادها، خواست‌ها، انگیزه‌ها، رؤیاها و خلاقیت شهروندان، به‌تدریج جای مزیت‌های سنتی شهرها مانند موقعیت مکانی - جغرافیایی، منابع طبیعی و نزدیکی به بازارها را گرفته است. خلاقیت کسانی که در یک شهر زندگی می‌کنند یا امور آن را در دست دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است (رفیعیان و شعبانی، ۱۳۹۴: ۲۰).

شهرها و فضای عمومی آن‌ها همان اندازه که در بی‌روح و منفعل کردن نظام اجتماعی مؤثرند، می‌توانند در افزایش خلاقیت فرهنگی و توسعه سرمایه فرهنگی تعمیم‌یافته در سطح جامعه نیز قدم بردارند. فضاهای عمومی شهری به‌عنوان آن بخش از فضاهای باز همگانی بیرونی که در آن تعاملات اجتماعی رخ می‌دهد، مکانی‌هایی هستند که مردم می‌توانند در آن ساختارهای نوینی را بنا نهاده و هویت روشن و مشخص خود را تعریف کنند. فضاهای پذیرا و متنوع، تعداد بیشتری از افراد توانا و خلاق را جذب می‌کنند (فلوریدا، ریچارد ۱۳۹۰: ۸۷). این فضاها محل تبادل افکار و اطلاعات و مکانی برای شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی هستند که افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی در آن سهیم‌اند. چنین فضاهایی بیش از آنکه تنها یک فضا باشند، یک تجربه‌اند، چنان‌که مردم در اثر مشارکت با یکدیگر در این فضاها ایده‌ها و خلاقیت‌های خود را تولید کرده و در معرض نمایش قرار می‌دهند (قره بگلو و کارگر، ۱۳۹۵: ۴۶).

شهر اهواز به‌عنوان بزرگ‌ترین شهر جنوب غربی کشور از بدو کشف نفت و استقرار و توسعه صنایع نفتی و تمرکز خدمات و امکانات در آن به‌عنوان مرکز استان همواره پذیرای جمعیت مهاجر بوده و رشد سریع شهرنشینی را طی نیم‌قرن اخیر تجربه نموده است. نرخ سریع رشد شهرنشینی به دنبال خود، تغییرات کالبدی – فضایی و توسعه ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را در این شهر به همراه داشته است.

همچنین فعالیت مدیریت شهری بر تأمین خدمات و امکانات و زیرساخت‌های شهری و بیشتر بر جنبه‌های کمی تأکید داشته و کیفیت تا حدی مغفول مانده است. این موضوع سبب گردیده تا مکان‌های شهری منفعل عمل کرده و زمینه مناسب جهت بروز خلاقیت‌های اجتماعی شهروندان و استفاده‌کنندگان چندان فراهم نشود. بنابراین خلق مکان‌های شهری که زمینه بروز خلاقیت اجتماعی ساکنین و استفاده‌کنندگان از فضا را فراهم سازند از موضوعات مهم در حوزه طراحی و برنامه‌ریزی شهری به شمار می‌آید و به یکی از ضرورت‌های اصلی ارتقای کیفیت محیطی در شهر اهواز تبدیل شده است. بر این اساس سؤالات اصلی پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱. عوامل ناآگاهانه مؤثر بر خلاقیت اجتماعی در پهنه شهری همگون (دارای فصل مشترک متفاوت) کدام‌اند؟

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

۲. عوامل آگاهانه مؤثر بـر خلاقیـت اجتمـاعی در پهنـه شهری همگون (دارای فصل مشترک متفاوت) کدام‌اند؟

ادبیات موضوع

خلاقیت

خلاقیت علاوه بر اینکه به داشتن ایده توجـه ویـژه‌ای دارد، به کاربست ایده و اجرایی نمودن آن نیـز تأکیـد دارد (Landry, 2006:16) همچنـین ایـن مفهـوم به‌عنوان منبعی مهم برای تغییر، نوآوری، توسعه پایدار، پیش‌بینی و بازساخت‌های آینده‌نگرانه تلقی مـی‌شـود. به لحاظ فکـری و بیولوژیـک نیـز جزئـی از تفکـر و خصیصه‌ای ذاتی است که در نهاد همه انسان‌ها وجود دارد (Florida, 2005:25). مفهوم خلاقیت بشری بـه خلاقیت انسـان و اسـتعداد او بـه‌عنـوان منبـع اصـلی سرمایه انسانی و یک منبع نامحدود که محـرک اصـلی وقایع و رویدادها و توسعه آتـی جامعـه اسـت، تلقـی مـی‌شـود (زنگنـه شـهرکی و همکـاران، ۱۳۹۵: ۷۱). همین موضوع سـبب گردیـده تـا سـرمایه‌گـذاری در زیرساخت‌های فرهنگی و اقتصادهای خلاقیت‌محـور در شـهرها طـی دو دهـه گذشـته موردتوجـه بیشـتر مدیریت شهری و دسـت‌انـدرکاران ایـن حـوزه قـرار گیرد (Comunian, 2010: 1157). خلاقیت می‌تواند شامل آزمایش، ظرفیت بازنویسی قوانین، اندیشیدن از نو در مورد مسـائل، بـه تصـویر کشـیدن سـناریوهای آینده و راه‌حل‌هایی برای حل مسئله و نگاه کـردن بـه مسائل با انعطاف‌پذیری و آینده‌نگری باشد (Landry & Bianchini, 1995: 583).

محیط‌های خلاق شهری

یک محیط خـلاق بـه‌عنـوان یـک قطـب مکـانی کـه زیرساخت‌های نرم و سخت را ترکیب می‌کند و به‌عنوان ظرفی برای افراد و کسب‌وکارهای خلاق عمل می‌کنـد، تعریف می‌شـود (Landry, 2012: 85). محـیط خـلاق مفهومی مشابه محـیط نـوآور اسـت کـه چهـار ویژگـی کلیدی دارد: اطلاعات رد و بدل شده میان مردم، آگاهی و ذخیره اطلاعـات، مهـارت در فعالیـت‌هـای خـاص و ایجاد چیزی جدید ورای این سه فعالیت. در یک محیط خلاق، ویژگی‌های شبکه‌های اجتمـاعی و اقتصـادی در نظر گرفته شده‌اند تا نقش مهمـی در پـرورش خلاقیـت داشته باشـند (Fusco, 2011: 286). در محـیط شـهری خـلاق فرصـت آن وجـود دارد کـه برخـی مرزهـای اجتمـاعی شکسـته شـوند و برخوردهـای ازپیش‌تدوین‌نشده بـه وقـوع بپیوندنـد و افـراد در یـک محیط جدید با هم اختلاط یابند (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۴۸).

محیط‌های خلاق شهری در سه دسته کـلان، میـانی و خرد قابل‌تقسیم هستند. در سطح کلان، هـدف برجسـته کردن مناطق شـهری و بـروز خلاقیـت در حـل مسـائل مربوط به مقیاسی فراتر از شهرها است. بـه‌عنـوان‌مثـال، برنامه‌های فرهنگی و سیاست‌های کلان تـدوین‌شـده از سوی مدیریت شهری در این حوزه قـرار مـی‌گیـرد. در سطح میانی، به موضوعات مرتبط با حل مسائل شـهری ازطریق خلاقیت و ارتقای کیفیت زندگی شـهری تأکیـد می‌شود؛ ازجمله زیرسـاخت‌هـای خـلاق، حمـل‌ونقـل شهری مطلوب، برنامه‌ریزی برای فعالیت‌های فرهنگی و رخـدادهای خـلاق در شـهر و ... (Medeiros, 2005: 15). در سطح خـرد، هـدف ایجـاد مکـان‌هـای خـلاق شهری برای بروز ایده‌های خلاقانه و تعـاملات انسـانی است، افراد خلاق نیاز به فضایی برای زندگی، کار، الهام بخشی و نمـایش کارهـای خـود دارنـد؛ لـذا مطلوبیـت فضاهای شهری اهمیت پیدا می‌کند که منجر بـه جـذب طبقات خلاق می‌شود (Kurtarir, 2005: 2).

خلاقیت اجتماعی و مکان‌های شهری

آنچه مکان‌های عمومی را بـه لحـاظ اجتمـاعی فعـال می‌سازد، در درجه اول عوامل کالبدی اسـت کـه بتوانـد

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]

[DOI: 10.22034/42.182.139]

زمینه‌ساز ورود و سپس توقف افراد درون فضا باشد که دراین‌باره می‌توان به عواملی چون دسترسی‌ها، جاذبه‌های بصری، عوامل طبیعی و بسیاری از عوامل دیگر ازاین‌دست اشاره کرد. اما آنچه بیش از ابعاد کالبدی در حضور و تعامل اجتماعی افراد مؤثر است، پیش‌بینی و خلق رویدادهای اجتماعی است که در عین ایجاد فرصت‌های مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای حس تعلق به مکان نیز باشد (Landry, 1995: 470).

مونتگومری[۲] نیز یکی از دلایل مکان‌های موفق را در نوع فعالیت آن مکان‌ها می‌داند که باید در حد امکان متنوع باشند. بنابراین کیفیت مکان در فضای عمومی شهری نقش مهمی در جذب و حفظ طبقه خلاق دارد و آنچه حائز اهمیت و توجه است، به‌روز نگه‌داشتن فضای شهری و انطباق آن با نیازها، رفتار و فعالیت اجتماعی شهروندان طی دوران حاضر است. (Montgomery, 1998: 498) درواقع این طبقه، مکان‌هایی را که ابداع‌گر، متنوع و مداراگر هستند، ترجیح می‌دهند و تفریحات خارج از سازمان را ارزشمند می‌دانند.

فضای عمومی که به‌عنوان مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری شهر خلاق است، اگر از مزایا و ویژگی‌هایی مانند مشارکت، هویت بخشی، ارزش اقتصادی و سرزندگی شهری، تنوع، جذابیت به‌عنوان عوامل کیفیت‌بخش به فضای عمومی شهری و به دنبال آن ارتقای کیفیت زندگی شهروندان برخوردار باشد، می‌تواند نقش بسیار مهمی را به‌عنوان خوشه خلاق در ایجاد شهر خلاق داشته باشد . بسترسازی مکانی جهت بروز خلاقیت از ویژگی‌های بارز مکان‌های شهری خلاق به شمار می‌آید.

تفاوت شهر خلاق و خلاقیت اجتماعی

شهر خلاق با عنوان مراکز نوآوری، خلاقیت و تبدیل ایده به ثروت، قلمداد می‌شوند. ازآنجاکه ایده‌ها و نوآوری عناصر اصلی رقابتی در عصر جهانی شدن هستند، داشتن شهر خلاق، آرزوی هر جامعه‌ای است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲).

در پژوهش حاضر گونه‌ای از خلاقیت اجتماعی مدنظر است که تحت تأثیر کیفیت محیط شهری از جنبه‌های بستر مکان، ویژگی‌های اجتماعی، رویدادهای فرهنگی، ویژگی‌های فردی ساکنین و ویژگی‌های اقتصادی محیط قرار دارد و بر اساس حضور پذیری جمعیت و تعامل بین آنان با یکدیگر و با محیط به وقوع می‌پیوندد.

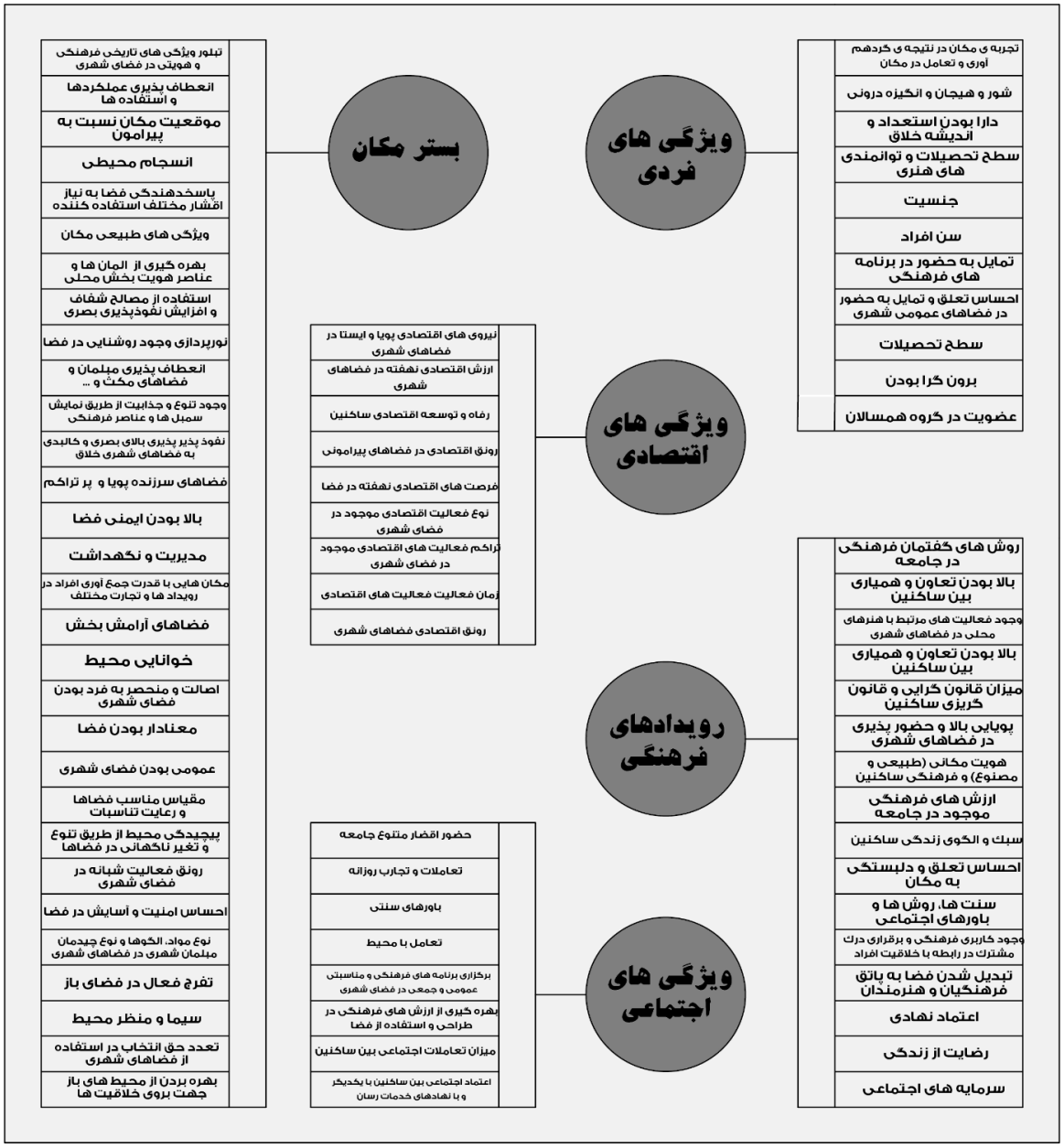
محلات شهری باتوجه‌به تفاوت‌هایی که در بستر مکان ازنظر ویژگی‌های فردی، اجتماعی و اقتصادی دارند، می‌توانند زمینه بروز انواع مختلفی از خلاقیت اجتماعی را فراهم آورند (تصویر شماره ۱).

پیشینه تحقیق

در پژوهش‌ها و اقدامات انجام‌گرفته در زمینه شهرهای خلاق، اکثر اندیشمندان و سیاست‌مداران به طبقه خلاق و بسترهای جذب و پرورش طبقه خلاق برای ایجاد شهرهای خلاق اشاره کردند. به‌طوری‌که چالز لندری و فرانکو بیناچینی[۳] سرزندگی و زیست پذیری را به‌عنوان پتانسیل شهرها برای توسعه شهر خلاق بیان می‌کنند (Landry & Bianchini, 1994: 45). پیتر هال[۴] استعدادهای شهری را عامل توسعه شهرها می‌داند(Hall, 2000: 646). فلوریدا[۵] طبقه خلاق را سبب توسعه شهرها عنوان کرده است (Florida, 2005:158). هلن لیو[۶] صنایع خلاق را برای توسعه خلاق مطرح می‌کند. او به بررسی «پایداری شهری ازطریق طراحی فضای باز خلاقانه به‌عنوان رویکردی در

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

بازسازی فضاهای باز تاریخی در کشورهای اروپای غربی و چین» پرداخته‌اند و اصول یک نوسازی بلندمدت بر اساس هویت محلی، ارزش‌های میراث و پایداری اجتماعی را ارائه نموده‌اند. (Liu, 2015: 19).

ت۱. مدل نظری پژوهش

آردیل و لمس دی اولیویرا[۶] (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «نوآوری اجتماعی در فضای شهری» معتقدند تحقیقات در زمینه فضای نوآوری اجتماعی در سه زمینه ۱. برنامه‌ریزی فضایی و توسعه جامعه، ۲. حکومت و ۳. تولید مشترک و طراحی خدمات، قابل تفکیک و تمیز است (Ardill & Lems, 2018: 215). گلدبرگ[۷]

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

(۲۰۱۸) برنامه‌ریزی استراتژیک، مشارکت سهام‌داران و توسعه اقتصادی در جذب طبقه خلاق را ضروری می‌داند (Goldberg, 2018: 49). ساوینی[۸] (۲۰۱۴) در مقاله‌ای تحت عنوان «ساخت شهر خلاق: نمادها و سیاست آمستردام شمالی»، توضیح می‌دهد که چگونه ازطریق نمادهایی که تصاویر گذشته صنعت تولید و نیروی کار انسانی را پیوند می‌دهد، این تغییر سیاسی منتقل شده است (Savini, 2014: 190). کاکیوچی[۹] (۲۰۱۵) معتقد است ارتقای صنایع‌دستی و سنتی و دیگر اقدامات ظرفیت‌ساز، به افزایش جذابیت شهر کمک می‌کند. (Kakiuchi, 2015: 5).

دارکه[۱۰] (۲۰۰۳) نقش مشخصات طبیعی، موقعیت کاربری اراضی، فرم شهری، مشخصات بصری، مشخصات فرهنگی – اجتماعی، مشخصات ادراکی و مشخصات ارگانیکی شهر در بروز خلاقیت را موردبررسی قرار داده است. (Drake, 2003: 515) لنگ[۱۱] و همکاران (۲۰۱۴) در مقاله خود، خلاقیت در شهر جرج تاون را بررسی کردند و به این مسئله توجه کردند که پایتخت فرهنگی تا چه حد قادر است در حکم منبع در توسعه شهر خلاق استفاده شود. (Leng, 2014: 25) ملکی و شنبه پور (۱۳۹۸) به بررسی و سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق پرداخته‌اند. (شنبه پور و همکاران، ۱۳۹۸ : ۱۲۵) نتایج تحقیق پاک‌نژاد و لطیفی (۱۳۹۷) نشان داد الگوهای رفتاری به‌شدت تحت تأثیر کاربری‌ها بوده و ارائه تسهیلات در فضاهای شهری موجب تشویق شهروندان برای بروز الگوهای رفتاری مختلف می‌شود. (پاکزاد و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۰) آفتاب و همکاران (۱۳۹۶) برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای تحقق شهرهای خلاق در ایران را موردبررسی و ارزیابی قرار داده‌اند. قره بگلو و کارگر (۱۳۹۵) پتانسیل‌های فضای واسط میدان نقش جهان و دانشگاه هنر اصفهان را به‌عنوان مکان جاذب طبقه خلاق موردبررسی قرار دادند. مسگرانی و جلالی (۱۳۹۳) به کمک تحلیل محتوای کیفی متون، امکان طراحی معیارهای کلی و خاص برای طراحی فضاهای شهری خلاق را موردبررسی قرار داده و امکان طراحی چشم‌انداز، هدف‌های راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اجرایی لازم برای تبدیل فضای باغ خونی به فضای شهری خلاق را فراهم ساخته است. نتایج پژوهش کوپایی و همکاران (۱۳۹۳) نشان داد مطابق با نگرش متخصصین، مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر افزایش خلاقیت کودکان، تنوع، سرزندگی و انعطاف‌پذیری کالبدی در فضاهای بازی پارک‌های شهری است.

باتوجه‌به پیشینه پژوهش‌های موردبررسی می‌توان اذعان داشت، درحالی‌که لندری و بیناچینی[۱۲] (۱۹۹۵) سرزندگی و زیست پذیری را پتانسیل اصلی توسعه شهر خلاق بیان می‌کنند؛ هال (۲۰۰۰) استعدادهای شهری، فلوریدا[۱۳] (۲۰۱۲) طبقه خلاق، هلن لیو (۲۰۱۵) صنایع خلاق، گلدبرگ (۲۰۱۸) مشارکت سهامداران و توسعه اقتصادی و جذب طبقه خلاق، شوشا بی.دی[۱۴] (۲۰۱۸) فرهنگ و هنرهای و مطبوعیت طراحی، بورن و یانگ (۲۰۱۷) انطباق بین تولیدکنندگان و سیاست‌گذاران، ساوینی و دمیسکی (۲۰۱۶) نمادها، کاکیوچی (۲۰۱۵) ارتقای صنایع‌دستی و نمادها، دارکه (۲۰۰۳) مشخصات طبیعی را برای دستیابی به شهر خلاق و به‌تبع آن فضای شهری خلاق مورد تأکید قرار داده‌اند. پژوهش حاضر در صدد بررسی نقش عوامل طراحی محیطی به‌عنوان اصلی‌ترین عامل بروز خلاقیت اجتماعی است و هدف بسترسازی برای بروز خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری است. بنابراین از جهت مقیاس، عوامل مؤثر و همچنین عوامل زمینه‌سازی ایجاد

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

خلاقیت اجتماعی در محیط‌های شهری با مطالعات بررسی‌شده دارای تمایز است.

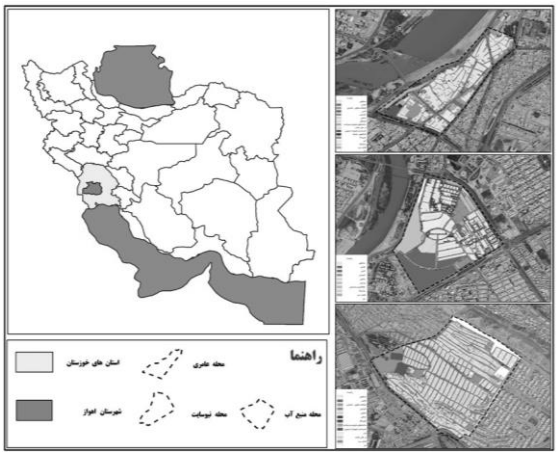
معرفی محدوده موردمطالعه

اهواز بزرگ‌ترین شهر جنوب غربی کشور و مرکز استان خوزستان است. این شهر ازنظر موقعیت جغرافیایی بین ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه طول شرقی تا ۳۱ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است (جوکار، ۱۳۹۴: ۹۶). ازنظر موقعیت نسبی از شمال با شهرهای شوشتر، دزفول و شوش، از شرق با شهرستان رامهرمز، از غرب با حمیدیه و دشت آزادگان و از جنوب با شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان دارای مرز مشترک است (سلیمانی‌راد، ۱۳۹۳: ۶۸).

در پژوهش حاضر سه محله نیوساید، عامری و منبع آب با جمعیت ۳۰۵۲۲، ۷۹۵۹ و ۲۲۰۵۰ نفر به‌عنوان محلات موردمطالعه انتخاب و موردبررسی قرار گرفتند.

ازنظر نحوه شکل‌گیری و گونه‌شناسی بافت محلات عامری و نیو ساید به‌صورت ارگانیک و بدون طرحی از پیش اندیشیده‌شده شکل گرفته‌اند. اما محله منبع آب به‌صورت شطرنجی و طراحی‌شده توسعه یافته است. همچنین این محلات ازنظر موقعیت نزدیک به هم قرار دارند با این تفاوت که محلات عامری و منبع آب در حاشیه رودخانه کارون توسعه یافته و محله نیوساید با فاصله از آن‌ها و در فاصله دورتری از رودخانه کارون توسعه یافته است.

انتخاب سه محله عامری، نیوساید و منبع آب پس از بررسی و تحلیل معیارهای ساختار کالبدی (متمایز بودن)، وجود فضاهای شهری تجهیزشده و مورد اقبال ساکنین، ویژگی جمعیتی (تفاوت در ساختار و بافت اجتماعی اقتصادی)، نحوه شکل‌گیری، کنش‌های اجتماعی و موقعیت نسبی در ساختار کالبدی شهر اهواز انتخاب شده‌اند (تصویر شماره ۲).

ت۲. سلسله‌مراتب تقسیمات سیاسی اداری محدوده‌های موردمطالعه

روش تحقیق

این پژوهش ازنظر هدف، کاربردی و رویکرد حاکم بر آن کمی، است. جامعه آماری پژوهش برابر ۳۵۵۰۰ نفر (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵) ساکنین محلات نیوساید، عامری و منبع آب در شهر اهواز است و حجم نمونه نیز بر اساس جدول مورگان برابر ۳۸۰ نمونه (عامری ۹۹ نمونه، نیوساید ۱۳۱ نمونه و منبع آب ۱۵۰ نمونه) و به‌صورت تصادفی است. متغیرهای پژوهش شامل دو متغیر مستقل (ویژگی‌های محیطی مکان‌های شهری) و متغیر وابسته (بروز خلاقیت اجتماعی) است.

باتوجه‌به مبانی موردبررسی و همچنین پیشینه پژوهش پنج بعد: ۱- طراحی مکان، ۲- ویژگی‌های کلی اجتماعی، ۳- ویژگی‌های فرهنگی، ۴- ویژگی‌های فردی و ۵- ویژگی‌های اقتصادی؛ به‌عنوان متغیرهای مستقل پژوهش و بروز خلاقیت در مکان‌های شهری به‌عنوان متغیر وابسته پژوهش مشخص گردید.

چهار شاخص فوق دارای ۷۴ مؤلفه هستند؛ شاخص طراحی مکان‌ها با تعداد ۳۰ مؤلفه، بیشترین مؤلفه و ویژگی‌های اقتصادی با ۹ مؤلفه، کمترین تعداد مؤلفه را

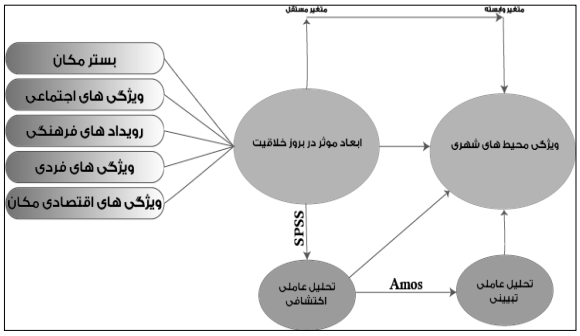
[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

دارا هستند.

برای جمع‌آوری اطلاعات، علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای از پرسش‌نامه محقق‌ساخته با طیف‌بندی لیکرت استفاده شد. روایی پرسش‌نامه ازطریق متخصصین حوزه شهرسازی، برنامه‌ریزی شهری و طراحی شهری مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پژوهش نیز به کمک آزمون ضریب آلفای کرونباخ در محیط نرم‌افزار SPSS برابر ۰/۹۰۱ محاسبه شد.

نیز به کمک آزمون ضریب آلفای کرونباخ در محیط نرم‌افزار SPSS برابر ۰/۹۰۱ محاسبه شد.

تجزیه‌وتحلیل اطلاعات ازطریق تحلیل عامل اکتشافی و سپس تأییدی در محیط نرم‌افزارهای آماری SPSS و Amos انجام گرفت (تصویر شماره ۳).

ت۳. مدل نظری پژوهش

یافته‌ها

همان‌گونه که عنوان شد، برای تحلیل بهتر و دقیق داده‌ها و رسیدن به نتایجی علمی‌تر و درعین‌حال عملیاتی‌تر از شاخص‌های استخراج‌شده از پژوهش، از تحلیل عاملی استفاده شد. به عبارتی، آزمون انطباق بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق انجام شد. هدف اصلی تحلیل عاملی، مطالعه نظم و ساختار موجود در داده‌های چند متغیره است (حبیب‌پور گتابی و صفری شالی، ۱۳۹۳: ۳۰۴). بنابراین برای تشخیص این مطلب که مجموعه مواد تشکیل‌دهنده پرسش‌نامه از چند عامل مهم و معنی‌دار اشباع شده است، از تحلیل عاملی اکتشافی و روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس استفاده شد.

بررسی کفایت نمونه نیز ازطریق آزمون کفایت نمونه‌برداری کیز-می‌یر الکین[15] (KMO) انجام شد. همچنین برای بررسی اینکه همبستگی بین مواد آزمون در جامعه برابر صفر نیست، از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد. بر اساس نتایج این دو آزمون، میزان KMO باید بیشتر از ۰/۶ باشد.

میزان این شاخص در پژوهش حاضر برابر با ۰/۷۶۶ است که ازنظر شاخص‌های ارزیابی در سطح خوب و قابل‌قبول قرار می‌گیرد. همچنین آزمون کرویت بارتلت در سطح $p<۰/۰۰۰$ معنی‌دار است.

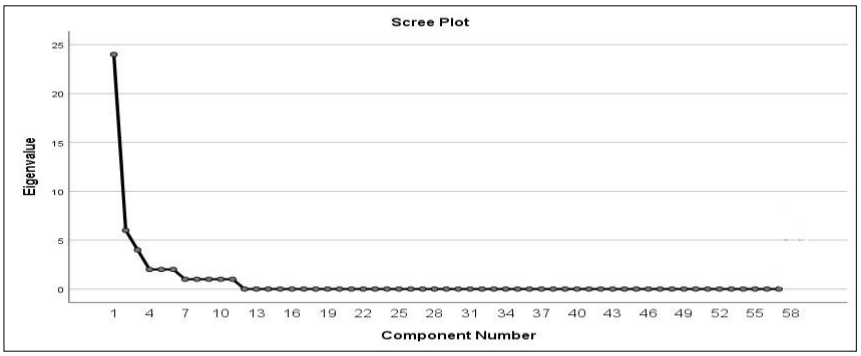
نتایج تحلیل عامل اکتشافی منجر به شناسایی ۱۳ عامل شد. این عامل‌ها بالغ بر ۶۸/۵۴۶ درصد از واریانس کل پرسش‌نامه را تبیین می‌کنند. به عبارتی مؤلفه‌های هفتادوچهارگانه در ۱۳ عامل قابل خلاصه‌سازی و دسته‌بندی هستند (جدول شماره ۱).

نمودار سنگ‌ریزی (تصویر شماره ۴) بر اساس نتایج جدول شماره ۲، تعداد عامل‌ها را به‌صورت تصویری نمایش می‌دهد. یعنی همانند معیار کینز، ازطریق این نمودار می‌توانیم عامل‌ها را مشخص کنیم. در اغلب موارد، نتایج نمودار سنگ‌ریزه مهر تأییدی بر نتایج معیار کیز در جدول قبلی (جدول شماره ۲) است. همان‌گونه که در نمودار ملاحظه می‌شود، ۱۳ عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک هستند.

ج ۱. نتایج اندازه‌های مربوط به KMO و آزمون کرویت بارتلت

اندازه KMO	مجذور کای آزمون کرویت بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۰/۷۶۶۱	۹۳۳/۹۵۴	۲۷۰۱	۰/۰۰۰

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

ت ۴. نمودار سنگ‌ریزه عوامل خروجی از مدل تحلیل عاملی

ج ۲. نام‌گذاری عامل‌ها، ابعاد و واریانس و جمع کل عامل‌ها

ردیف	نام عامل‌ها	بعد	درصد واریانس	جمع کل
۱	سرمایه اجتماعی و انگیزش بروز استعداد و توانمندی‌ها	اجتماعی – فردی	۸/۶۵۴	۸/۶۵۴
۲	پاسخ‌دهنگی فضا و تجربه خلق مکان	کالبدی – فضایی و اجتماعی	۷/۴۶۱	۱۶/۱۵۱
۳	فرهنگ، سنت و باورهای جامعه	اجتماعی	۶/۵۸۰	۲۲/۶۹۵
۴	اصالت، تنوع و منحصربه‌فرد بودن فضا و مبلمان	کالبدی – فضایی و اجتماعی	۶/۴۳۹	۲۹/۱۳۴
۵	رونق فعالیت‌های شبانه و تفرج فعال در فضا	کالبدی، اقتصادی – اجتماعی	۶/۱۰۱	۳۵/۲۳۴
۶	رونق و ارزش اقتصادی فضا	اقتصادی	۵/۹۵۵	۴۱/۱۸۹
۷	معنادار بودن فضای عمومی و رعایت مقیاس‌ها و تناسبات	کالبدی – اجتماعی	۵/۲۹۷	۴۶/۴۸۶
۸	دعوت‌کنندگی و خوانایی فضای شهری	کالبدی	۴/۲۷۰	۵۰/۷۵۶
۹	رویدادمحور بودن فضا	اجتماعی – مدیریتی	۴/۱۱۱	۵۱/۸۶۸
۱۰	تنوع فضایی و نفوذپذیری بصری	کالبدی – فضایی	۳/۵۰۱	۵۱/۳۶۹
۱۱	موقعیت فضا و توانایی یادآوری خاطره	کالبدی – فضایی و اجتماعی	۳/۴۱۹	۶۱/۷۸۸
۱۲	توجه به قلمروی فضایی و سنی	اجتماعی	۳/۴۰۷	۶۵/۱۹۵
۱۳	تعامل نیروهای اجتماعی و اقتصادی در فضا	اجتماعی – اقتصادی	۳/۳۵۲	۶۸/۵۴۶

تحلیل عاملی تأییدی

عامل‌های به‌دست‌آمده به کمک مدل تحلیل عامل اکتشافی دوباره با نرم‌افزار Amos مورد تحلیل عاملی تأییدی قرار گرفت. تحلیل عامل تأییدی، روشی است که در آن پارامتر و آزمون فرض‌ها، باتوجه‌به تعداد عامل‌های زیربنایی روابط بین مجموعه متغیرها برآورد می‌شود. در این روش، پژوهشگر میزان هماهنگی داده‌ها با یک ساختار عاملی معین را مشخص می‌کنند. بنابراین این روش می‌تواند تأییدی برای یک ساختار عاملی مفروض به دست آورد. در روش تحلیل عاملی تأییدی بر ارزش داده‌های پژوهش با مجموعه عامل‌های فرضی سنجیده می‌شود.

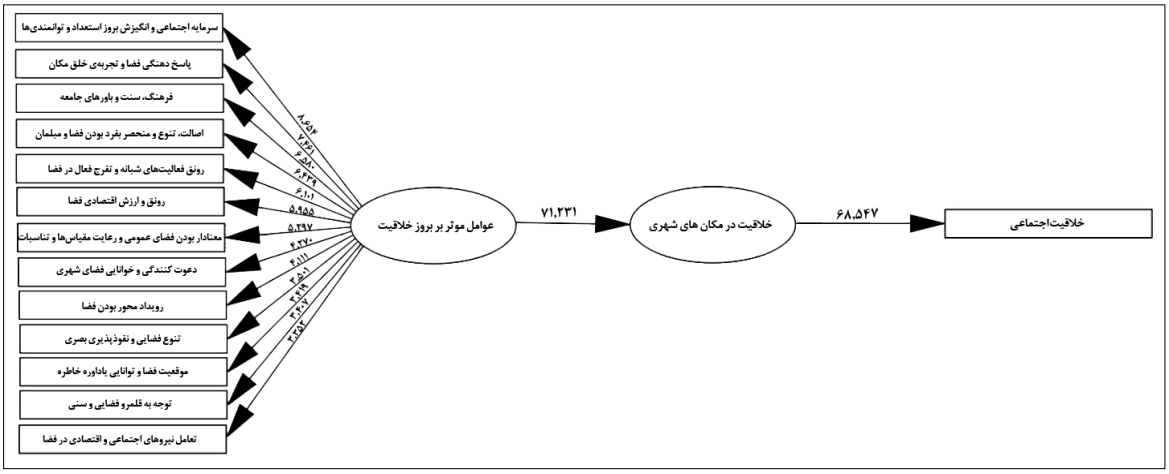
چون مدل کامل معادله ساختاری شامل هر دو متغیرهای مشاهده‌شده و مشاهده‌نشده است، پارامترهای مدل باید ازطریق پیوند بین واریانس و کواریانس‌های متغیرهای مشاهده‌شده و پارامترهای مدل که پژوهشگر مشخص کرده است، برآورده شود تا میزان برازش داده‌های گردآوری‌شده با الگوی نظری مشخص شود. حال باتوجه‌به مدل معادلات ساختاری نسبت به ترسیم مدل مفهومی تحقیق اقدام گردید (تصویر شماره ۵).

برازش مدل ساختاری

برای سنجش برازش مدل تحلیل عامل تأییدی از شاخص‌های مجذور خی، شاخص نیکویی برازش[۱۶] (GFI)، شاخص نیکویی برازش تطبیقی[۱۷] (AGFI)، شاخص برازش تطبیقی[۱۸] (CFI)، ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب[۱۹] (RMSEA) و جذر

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

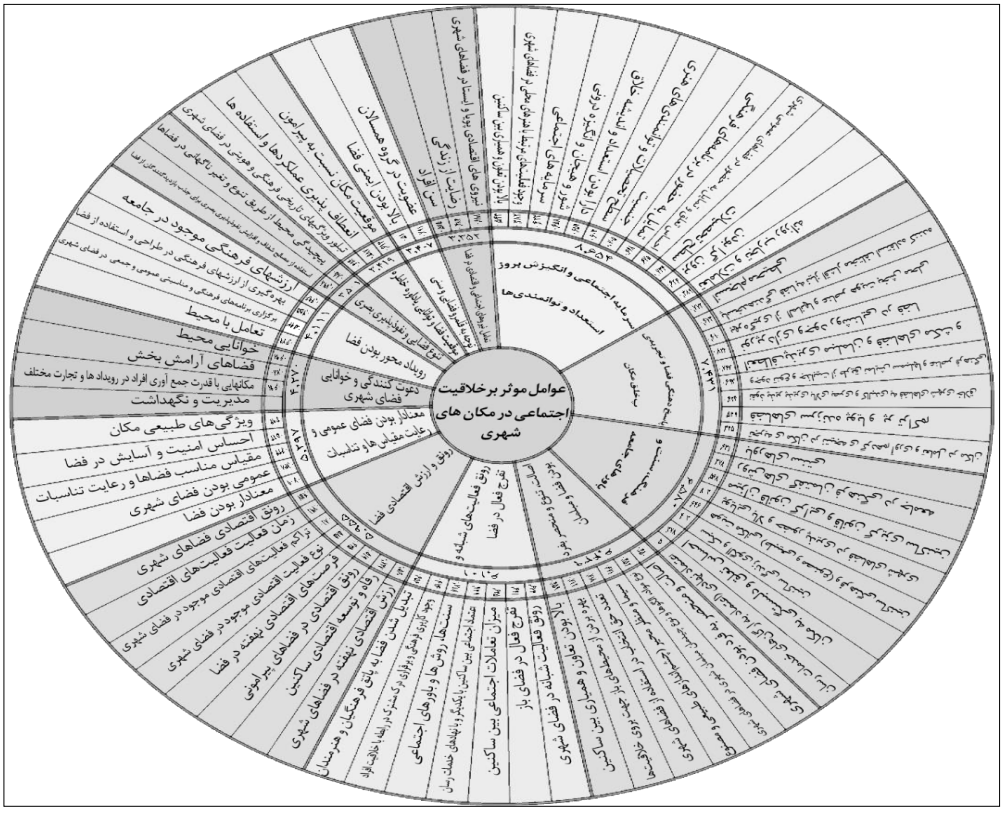
و مجـذور پسـماند[۲۰] (RMR) اسـتفاده شـد (جـدول شماره ۳).

ت ۵. بارهای عاملی و روابط علی استاندار مدل‌یابی معادلات ساختاری در حالت تک مسیره

ج ۳. مقادیر شاخص نیکویی برازش

رشد خطای میانگین	جذر میانگین مجذورات مجاز	شاخص پیگیری برازش	شاخص الگوی برازش	درجه آزادی	مربع فی
۰/۰۱۴	۰/۰۶۹	۰/۹۹۱	۰/۸۴۳	۱۰۴۹	۱۰۸۹/۶۶۱

ت ۶. عوامل، مؤلفه‌ها و بارهای عاملی هر یک از آن‌ها

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]

[DOI: 10.22034/42.182.139]

نتیجه

شهرهای خلاق نقش اساسی در رشد و توسعه هر شهری خواهند داشت. وجود زیرساخت‌های فرهنگی و اقتصادی، رهبری خلاقانه و نقش افراد خلاق و نوآور ازجمله امکانات زیرساختی جهت رونق شهرهای خلاق است. شهر خلاق، شهری است که به دلیل اهمیت زیبایی‌شناختی و توانایی آن برای پرورش قوه ادراک و ارتباطات مورداحترام است؛ جایی که تنوع فرهنگی غنیمت شمرده شده و بیان خلاقیت در تمام اشکال آن مورد تشویق قرار می‌گیرد. تسری خلاقیت به مکان‌های شهری از اصول اصلی سرزندگی و حضورپذیری فضاهای شهری و شکل‌گیری خلاقیت اجتماعی شهروندان است. باتوجه‌به این موضوع، در پژوهش حاضر به بررسی عوامل زمینه‌ساز بروز خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری پرداخته شد. بنابراین ابعاد پنج‌گانه ۱. بستر مکان، ۲. ویژگی‌های کلی اجتماعی، ۳. ویژگی‌های اجتماعی بروز خلاقیت، ۴. ویژگی‌های فردی و ۵. ویژگی‌های اقتصادی، به‌عنوان ابعاد اصلی بروز خلاقیت در مکان‌های شهری از مبانی نظری پژوهش استخراج شد.

ابعاد پنج‌گانه استخراج‌شده دارای ۷۴ مؤلفه بود که در قالب پرسش‌نامه موردسنجش قرار گرفت. هدف در مرحله اول : شناسایی عوامل مؤثر بر بروز خلاقیت از دید افراد جامعه آماری با کمک تحلیل عاملی اکتشافی، در مرحله دوم: ارزیابی میزان تأثیرگذاری عوامل استخراج‌شده در بروز خلاقیت با کمک تحلیل عاملی تبیینی بود.

پس از بررسی کفایت نمونه با کمک آزمون بارتلت، مدل تحلیل عاملی اکتشافی بر روی داده‌های پژوهش در محیط نرم‌افزار SPSS انجام گرفت. نتایج این بررسی نشان داد ۱۳ عامل ۱. سرمایه اجتماعی و انگیزش بروز استعداد و توانمندی‌ها، ۲. پاسخ‌دهنگی فضا و تجربه خلق مکان، ۳. فرهنگ، سنت و باورهای جامعه، ۴. اصالت، تنوع و منحصربه‌فرد بودن فضا و مبلمان، ۵. رونق فعالیت‌های شبانه و تفرج فعال در فضا، ۶. رونق و ارزش اقتصادی فضا، ۷. معنادار بودن فضای عمومی و رعایت مقیاس‌ها و تناسبات، ۸. دعوت‌کنندگی و خوانایی فضای شهری، ۹. رویدادمحور بودن فضا، ۱۰. تنوع فضایی و نفوذپذیری بصری، ۱۱. موقعیت فضا و توانایی یادآوری خاطره، ۱۲. توجه به قلمروی فضایی، گروه‌های مختلف جنسی و سنی، ۱۳. تعامل نیروهای اجتماعی و اقتصادی در فضا؛ بالغ بر ۶۸/۵۴۶ درصد از واریانس مربوط به خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری را پوشش می‌دهند. به عبارتی، عوامل سیزده‌گانه مورداشاره، ۶۸/۵۴۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته (بروز خلاقیت اجتماعی در مکان‌های شهری) را تحت تأثیر قرار می‌دهند. یعنی ۶۸/۵ درصد از بروز خلاقیت در مکان‌های شهری موردمطالعه در محدوده محلات موردمطالعه تحت تأثیر این عوامل قرار دارند و ۳۱/۵ درصد به عوامل متفاوت از این عوامل ارتباط پیدا می‌کنند. بررسی برازش مدل نیز گویای این واقعیت است که مدل تحلیل عاملی ازنظر برازش قابل‌قبول و پذیرفته شده است.

بررسی و مقایسه یافته‌های پژوهش با پیشینه تحقیقات موردبررسی گویای این واقعیت است که یافته‌های پژوهش در خصوص بهره‌گیری از مشارکت ذی‌نفعان و تأثیر آن در بروز خلاقیت در مکان‌های شهری با یافته‌های پژوهش گلدبرگ (۲۰۱۸) و شوشانا بی.دی(۲۰۱۸) در خصوص تأثیر محیط‌های ساخته‌شده فرهنگی، هنری و مطلوبیت طراحی، فرصت‌های بروز شکوفایی دارای قرابت و نزدیکی است. همچنین با تحقیق دارکه (۲۰۰۳) در خصوص مشخصات طبیعی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]
[DOI: 10.22034/42.182.139]

مکان و تأثیر آن در بروز خلاقیت اجتماعی و با پژوهش عامل هلالی و همکاران (۱۳۹۸)، پاک نژاد و لطیفی (۱۳۹۷)، قره بگلو و کارگر (۱۳۹۵) در خصوص موضوعاتی نظیر بسترهای ایجاد شهر خلاق، برنامه‌ریزی راهکارهای شهر خلاق، پتانسیل‌های فضای واسط دارای هم‌پوشانی و قرابت است. این موضوعات تا حدی منطبق بر بعد بستر مکانی و مؤلفه‌های موجود در آن است.

بر اساس یافته‌های بالا می‌توان نتیجه گرفت که بروز خلاقیت در محیط‌های شهری تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد. ویژگی‌های اجتماعی، فردی و شخصیتی افراد استفاده‌کننده از فضاهای شهری، پویایی و سرزندگی محیط، اختلاط کاربری‌ها، رویدادمحوری مکان‌های شهری، سرمایه‌های اجتماعی و روحیه مشارکت‌پذیری و تعامل افراد، ایمنی و امنیت مکان‌ها، رونق فعالیت‌ها به‌خصوص فعالیت‌های ادامه‌دار در ساعات طولانی‌تر و توجه به مقیاس‌ها و رعایت تناسبات از اهم موضوعاتی است که زمینه‌ساز بروز خلاقیت در مکان‌های شهری است. تمامی این موارد در پنج بعد ۱. بستر مکان، ۲. ویژگی‌های اجتماعی، ۳. رویدادهای اجتماعی زمینه بروز خلاقیت، ۴. ویژگی‌های فردی و ۵. ویژگی‌های اقتصادی مکان‌های شهری جای می‌گیرند.

از سویی مهم‌ترین اقدامات زمینه‌ساز بروز خلاقیت در مکان‌های شهری عبارت‌اند از:

– جهت بالا بردن انعطاف‌پذیری بصری و کالبدی مکان و همچنین ارتقای سطح پاسخ‌دهندگی مکان می‌توان از معیارهای طراحانه فضاهای شهری بهره گرفت.

– بهره‌گیری از مبلمان مناسب و منعطف، همسو و همساز با محیط و شرایط اجتماعی – فرهنگی حاکم بر جامعه انجام پذیرد.

– برنامه‌ریزی رویدادمحوری در مکان‌های شهری با هدف جذب جمعیت به فضا و همچنین مشارکت دادن آن در رویدادهای در حال اجرا در مکان‌های شهری مدنظر قرار گیرد.

– به رویدادهای مختلف نظیر یلدا، نوروز، تاسوعا و عاشورا و سایر مناسبت‌های مذهبی و ملی با هدف معنادار کردن فضاهای شهری توجه شود.

– به نیاز گروه‌های مختلف سنی و جنسی و همچنین نوع استفاده از مکان در زمان‌های مختلف با هدف افزایش حضورپذیری و بروز خلاقیت‌های اجتماعی در مکان‌های شهری توجه شود.

پی‌نوشت

1. Medeiros
2. Montgomery
3. Landry & Bianchini
4. Peter Hall
5. Florida
6. Liu
7. Ardil & Lems de Oliveira
8. Goldberg
9. Savini
10. Kakiuchi
11. Drake
12. Leng
13. Landry & bianchini
14. Shoshanah, B.D
15. Elkin
16. Goodness of Fit Index
17. Adjusted Goodness of Fit Index
18. Comparative Fit Index.
19. Room Mean Square Error of Approximation.
20. Room Mean Square Rsiduals

فهرست منابع

– آفتاب، احمد؛ نظم‌فر، حسین؛ غفاری گیلانده، عطا؛ موسوی، میرنجف. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی و تدوین راهکارهای تحقق شهرهای خلاق در ایران مطالعه موردی: شهر ارومیه، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال سی و دوم، شماره چهارم، پیاپی ۱۲۷.

– پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۹). *مبانی نظری و فرایند طراحی شهری*، تهران، انتشارات ثمین.

– پاک‌نژاد، نوید؛ لطیفی، غلامرضا. (۱۳۹۷). تبیین و ارزیابی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]

[DOI: 10.22034/42.182.139]

تأثیرات مؤلفه‌های محیطی بر شکل‌گیری الگوهای رفتاری در فضاهای شهری؛ از نظریه تا عمل: میدان تجریش، *ماهنامه باغ نظر*، ۱۵ (۶۹)، ۶۶-۵۱.

- جلالی، آزاده؛ پور جعفر، محمدرضا. (۱۳۹۶). رویکرد تحلیلی و انتقادی بر نقش مدیریت، برنامه‌ریزی و طراحی شهری در تحقق نظریه شهر خلاق، *راهبرد توسعه*، شماره ۵۰، تابستان.

- جوکار، سجاد. (۱۳۹۴). *بررسی الگوهای مراکز خرید و مجتمع‌های تجاری در شهر اهواز*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سعید امانپور، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید چمران، اهواز.

- حبیب‌پور گتابی، کرم؛ صفری شالی، رضا. (۱۳۹۳). *راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده‌های کمی)*؛ تهران، انتشارات متفکران.

- رفیعیان، مجتبی؛ شعبانی، مرتضی. (۱۳۹۴). تحلیل شاخص‌های خلاقیت شهری در نظام سکونتگاهی استان مازندران، *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای*، شماره ۱۶، ۳۴-۱۹.

- زنگنه شهرکی، سعید؛ فتوحی مهربانی، باقر؛ پوراکرامی، محمد؛ سلیمان زاده، محمدرضا. (۱۳۹۵). تحلیل قابلیت‌ها و جایگاه شهر تهران ازنظر تحقق مفهوم شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا، *مجله جغرافیا و توسعه شهری*، سال سوم، شماره پیاپی، ۵، ۸۵-۶۲.

- سلیمانی‌راد، اسماعیل. (۱۳۹۳). *طبقه‌بندی پوشش زمین شهری مبتنی بر هوش مصنوعی با استفاده از تصاویر سنجش‌ازدور (مطالعه موردی: محله کیانپارس اهواز)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما، سعید ملکی، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید چمران، اهواز.

- شنبه‌پور، فرشته، ملکی، سعید، و فیروزی، محمدعلی. (۱۳۹۸). سنجش احساس امنیت در بافت محلات شهری با استفاده از مدل کوپراس(مطالعه موردی: شهر اهواز). مطالعات امنیت اجتماعی، ۱۰(۵۹)، ۱۰۳-۱۳۰.

- فلوریدا، ریچارد. (۱۳۹۰). *شهرها و طبقه خلاق*، ترجمه ابراهیم انصاری، محمد اسماعیل انصاری: تهران: انتشارات جامعه شناسان.

- قربانی، رسول؛ حسین‌آبادی، سعید؛ طورانی، علی. (۱۳۹۲). شهرهای خلاق، رویکردی فرهنگی در توسعه شهری، *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، سال سوم، شماره یازدهم، ۱۸-۱.

- قره‌بگلو، مینو و کارگر، طناز. (۱۳۹۵). بینشی نوین در خوشه‌های خلاق شهری؛ (پتانسیل‌های فضای واسط میدان نقش جهان و دانشگاه هنر اصفهان به‌عنوان مکان جاذب طبقه خلاق)، *مجله باغ نظر*، سال سیزدهم، شماره ۴۵.

- کوپایی، گلرخ؛ نقی‌زاده، حبیب؛ حبیب، فرح. (۱۳۹۳). ارزیابی نحوه تأثیر مؤلفه‌های کالبدی بر ارتقاء خلاقیت کودکان در فضاهای بازی پارک‌های شهری، *نشریه علمی-پژوهشی و شهرسازی ایران*، دوره ۹، شماره ۱۵.

- مختاری ملک‌آبادی، رضا؛ سقایی، محسن؛ ایمان، فاطمه. (۱۳۹۳). سطح‌بندی مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان ازلحاظ شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، شماره شانزدهم، ۱۲۰-۱۰۵.

- مسگرانی، نونا؛ جلالی، آزاده. (۱۳۹۳). طراحی فضای شهری خلاق؛ رهیافتی بر بازآفرینی و خلق مکان؛ نمونه موردی: باغ چشمه مشهد، *اولین همایش بین‌المللی علمی-راهبردی توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران؛ چالش‌ها و چشم‌اندازها*، ایران، مشهد.

- Ardill, Nicholas & Fabiano Lemes de Oliveira,(2018) F.L. Social innovation in urban spaces. Int. J. Urban Sustain. Dev. 2018, 10, 207–221

– Bianchini, F., & Landry, Ch. (1994). The creative city. Published by Comedia .May 1994

- Borén, T., & Young, C. (2017). Artists and creative city policy: Resistance, the mundane and engagement in Stockholm, Sweden. City, Culture and Society, 8, 21-26

- Comunian, Roberta. (2010). Rethinking the Creative City: The Role of Complexity, Networks and Interactions in the Urban Creative Economy, Urban Studies, 48 (6) 1157-1179.

- Drake, G.2003. "This Place Gives Me Space': Place and Creativity in the Creative Industries." Geoforum34 (4): 511–524.

- Florida, Richard (2005): "Cities and creative class ". Routladge. UAS.

- Florida, Richard (2012): The rise of the creative class: and how it 's transforming work, leisure, community, and everyday life, Newyork: basic books

- Fusco Girard, L., Baycan, T., & Nijkamp, P. (2011). Sustainable City and Creativity: Promoting Creative Urban Initiatives. Ashgate.

- Goldberg-Miller, S. B. D. (2018). Keeping creativity downtown: Policy learning from San Francisco, Seattle, and Vancouver for municipal cultural planning

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]

[DOI: 10.22034/42.182.139]

in Toronto. The Journal of Arts Management, Law, and Society, 48(3), 170
- Hall, Peter . (2000). Creative Cities and Economic Development, Urban Studies, 37(4), pp:639-649.
- Kakiuchi, E. (2015). Culturally creative cities in Japan: Reality and Prospects, city, culture and Society Volume 7, Issue 2, PP: 1-8.
- Kurtarir, E. and Cengiz, H.(2005), What are the Dynamics of Creative Economy in Istanbul? 41st Iso CaRP International Planning Congress. 22. Landry, c.
- Landry, Charles. (2006). Lineages of the Creative City.reaserch journal for creative cities (RJCC), 1(1), 15-23.
- Landry, Charles. Bianchini, Franco (1995). The creative city: a Toolkit for Urban Innivators, London: Comedia/Earthscan.
- Landry, Ch. (2012). The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. London: Earthscan Publications.
- Leng, K. S., Badarulzaman, N., Samat, N., & Sheikh D, S. R. (2014). "Capitalising on urban cultural resources for creative city development: A conceptual review and the way forward for Malaysia's George Town". Malaysian Journal of Society and Space, 10(5), 20-29.
- Liu, H. (2015). Creative Industries and Urban Spatial Structure, Advances in Asian, Springer International Publishing, Switzerland
- Medeiros, N. (2005). Planning for Creativity: The Case Study of Winnipeg's Exchange District, Master degree project. Faculty of Environmental Design, University of Calgary.
- Montgomery, J (1998) Making a city: Urbanity, vitality and urban design. Journal of Urban Design, 3: 1, 93 – 116
- Savini, F., Dembski, S. (2016). Manufactures the creative city: Symbols and Politics of Amsterdam North, citie Volume 55, PP: 139-147.
- Savini ،Federico (2014) What happens to the periphery? The political tensions of postindustrial redevelopment in Milan. Urban Affairs Review. 50(2): 180–205.
- Shoshanah, B.D., Miller, G. (2018). Creative city strategies on the municipal agenda in New York, City, Culture and Society, pp 1-12.

DOI: 10.22034/42.182.139

[Downloaded from jhre.ir on 2026-10-31]

[DOI: 10.22034/42.182.139]